

Сучасний український історик В.Верстюк, вивчаючи історію Вільного козацтва сказав: «Проект вільного козацтва» виявився яскравим, однак неефективним. Насамперед тому, що довгий час він існував завдяки низовій ініціативі і не був концептуально осмислений політичною елітою в якості можливої народної збройної сили. «Вільне козацтво» не відбулося організаційно: ні народної міліції, ні народного війська із нього так і не вдалося створити, не вдалося об'єднати численні, але розрізнені загони в єдине ціле. Сьогодні не просто визначити, хто несе головну відповідальність за такий перебіг справи: час, буремний і нестабільний, політики, схильні до соціалістичного доктринерства, чи місцеві отамани (кошові, курінні й особливо генеральні) з яскраво вираженою анархічною ментальністю та самоправством, яким бракувало політичної культури та національної свідомості...».

Суперечлива історія Вільного козацтва, не дивлячись на поразку, залишила помітний слід в українській історії і є, безсумнівно, прикладом героїзму, патріотизму, прагнення захистити Українську Народну Республіку, хоча це і не було тотальним явищем у свідомості українських селян.

Імена учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті увійшли до героїчних сторінок української історії. Результатом цієї боротьби стало проголошення у 1991 році самостійної української держави – України.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ І УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ У ПЕРЕДВОЄННІ РОКИ ТА ПЕРІОД ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ (1938–1945 РР.)

рядовий внутрішньої служби, курсант 1-го курсу юридичного факультету Інституту кримінально-виконавчої служби

Дубина Ірина Юріївна

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник наукового центру Інституту кримінально-виконавчої служби **Богатирьов І.Г.**

Україна, обравши шлях розвитку суверенної держави, переживає на сучасному етапі своєї історії один із найскладніших періодів – становлення державності в умовах загострення соціальних проблем, найнебезпечнішими з яких є зростання злочинності (у тому числі й пенітенціарної), проникнення її елементів в усі галузі життя країни. Пошук шляхів виходу з ситуації, що склалася, слід шукати, зокрема, в межах удосконалення чинного законодавства, головною метою якого повинно бути дотримання фундаментальних прав людини і громадянина.

Зважаючи на це, існує нагальна потреба аналізу усіх чинників, які впливали на хід висвітлюваних нами подій, відтворення об'єктивної картини існування кримінально-виконавчої системи в контексті державно-правового розвитку суспільства досліджуваного періоду. Особливої актуальності історико-правові дослідження набувають в силу переорієнтації системи виконання покарань на ідеологічну основу, відмінну від тієї, що існувала за радянських часів.

Слід наголосити, що у період сталінських репресій 30-х років ХХ ст. спостерігається порушення законності і в системі виконання кримінальних покарань, зокрема у виправно-трудових установах. Порушення законності відобразилося як на регламентації, так і на практичній діяльності органів і установ виконання покарань. Фактично припинено дію виправно-трудових кодексів союзних республік, у т.ч. ВТК УСРР 1925 р.; виконання кримінальних покарань та діяльність виправно-трудових установ стали регулюватися відомчими нормативно-правовими актами. Основне завдання цих установ – виправлення та перевиховання засуджених – підмінялося завданням виробничо-господарської діяльності. 1939 року скасовано умовно-дострокове звільнення. А трохи раніше, у 1938 р., більш ніж у двічі збільшується максимальна межа строку покарання у виді позбавлення волі (з 10 до 25 років). Як справедливо зазначає О. І. Олійник, „грубо порушувались і принципи виправно-трудового права, основними джерелами якого в 30-х роках стали відомчі акти НКВС та його органів”. Поряд із цим, праця засуджених перестала розглядатися як один із засобів виправно-трудового впливу, а стала власне єдиною метою існування виправно-трудових установ держави протягом 1930–1950-х рр., а в окремих випадках – інструментом виключно карального впливу. У зв'язку з цим кожен засуджений розглядався виключно як одиниця робочої сили, а не об'єкт виправного впливу. Зазначені процеси відсунули на задній план накопичений за перші два десятиліття радянської влади досвід виправлення та перевиховання засуджених, сконцентрований у положеннях ВТК УСРР 1925 р. У кінцевому рахунку досягнення мети виправлення та перевиховання засуджених втратило усяке реальне підґрунтя для своєї реалізації.

З початком Великої Вітчизняної війни все менше стали враховуватися фактори, що індивідуалізували юридичну відповідальність загалом і кримінальне покарання зокрема як на стадії обрання та призначення відповідної міри, так і на стадії виконання, оскільки виключно каральна спрямованість санкцій не залишала місця виправним та виховним началам покарання. Зокрема, у наказі НКЮ СРСР „Про переведення роботи судових

органів та органів юстиції на воєнний лад” від 29 червня 1941 р. № 106 прямо визначались найважливіші напрями роботи правоохоронних органів в умовах воєнного часу: „Истребление врагов народа, диверсантов, шпионов, засылаемых врагом на нашу землю, суды должны беспощадно карать играющих на руку врагу расхитителей, покушающихся на общественную социалистическую собственность... Этой задаче должна быть подчинена вся работа судов и органов юстиции”. Крім цього, з початком війни першочерговим завданням радянської виправно-трудової системи ставала надійна ізоляція засуджених та організація найбільш ефективного використання їх праці. Щодо пенітенціарної практики післявоєнних років (коли по всій країні відбувалася мобілізація трудових ресурсів на відновлення економіки з поступовою, починаючи з 1943 р., репатріацією військовополонених), то необхідно підкреслити, що за таких умов держава не була зацікавлена у зменшенні кількості „робочих рук” (якими були засуджені до позбавлення волі), виступаючи головним „замовником і розпорядником” робочої сили. Отже, у роки Великої Вітчизняної війни діяльність місць позбавлення волі підпорядковувалась потребам фронту, а у післявоєнний період – завданням відновлення народного господарства.

Тому багато надій покладалося на врегулювання суспільних відносин у сфері виконання кримінальних покарань зі здобуттям Україною незалежності, звільнення від ідеології „центру”, формування власного курсу у даній сфері, орієнтованого на здобутки, попередній позитивний досвід та міжнародні стандарти.

За результатами дослідження зроблено висновок, що важливим фактором поліпшення становища у державі має стати реформування державних органів виконавчої влади, складовою частиною яких є органи і установи виконання покарань. Про останнє переконливо свідчить історичний досвід, зокрема, становлення та шляхи розвитку органів і установ кримінально-виконавчої системи у передвоєнні роки та період Великої Вітчизняної війни (1938–1945 рр.). Дослідження питання розвитку вітчизняної політики у сфері виконання покарань через призму окремо взятого історичного періоду з його соціально-політичними особливостями дало можливість сформулювати чітке уявлення про еволюцію законодавчого впровадження вимог виконання покарань, а також дозволяє раціональніше використовувати історично накопичений позитивний досвід та уникати помилок і прорахунків, допущених раніше.